

MASÁT ÁDÁM

A berlini fal leomlása

2009. november 11-én a Közép-európai Kulturális Intézet *Hogy is történt?* címmel emlékezett az 1989. augusztus 19-i Páneurópai Piknik, a szeptember 10-i határnyitás, illetve a november 9-i berlini falomlás húszéves évfordulójáról. A rendezvényen Masát Ádámnak a berlini fal történetéről tartott előadása után S. Kárpáti György *Páneurópai Piknik '89*, illetve Hanák Gábor *Különös nézőpont: A vasfüggöny lebontása* című dokumentumfilmjét mutattuk be, majd az alkotókkal és Masát Ádámmal Ujváry Gábor beszélgetett a húsz évvel ezelőtti eseményekről és azok hatásáról. Alább összefoglalót adunk Masát Ádám előadásáról.

Berlin megosztása

- 1945. június 1.: hatalomátvitel Németországban
- az Ellenőrző Tanács és a Szövetséges Kommandatura létrehozása
- a „Kommandantur” a saját szektorában kísérletet tett jogkörrel rendelkezni, a nagy-Berlinre vonatkozó döntéseket viszont konzultáció nélkül kellett meghoznia

Berlin a szovjet megszállási övezetbe esett, de az 1944. szeptember 12-i londoni egyezmény alapján a német fővárost a szövetségesek közösen szállták meg.

Németország felosztása

- 1944. szeptember 12.: Európai Tanácsadó Bizottság elfogadja azt az egyezményt, amely rögzítette Németország megszállási övezeteit és Berlin szektorhatárait

Churchill a jaltai konferencián (1945. február) javasolta, hogy Franciaországot vegyék fel negyediknek a „Három Nagy klubjába”. Sztálin azzal a feltétellel volt hajlandó ezt elfogadni, hogy a francia megszállási övezetet az angolszász zónákból hasítják ki. Ennek megfelelően 1945. július 26-án aláírták a francia zóna határaitól szóló egyezményt, amelyet végül az amerikai övezet megosztásából hoztak létre.

SZEKTOR	TERÜLET NAGYSÁGA	KERÜLETEK
amerikai	210,9 km ²	Kreuzberg, Neukölln, Spandau, Steglitz, Tempelhof, Zehlendorf
brit	169,3 km ²	Charlottenburg, Spandau, Tiergarten, Wilmersdorf
francia	104,9 km ²	Reinickendorf, Wedding
szovjet	403,4 km ²	Friedrichshagen, Köpenick, Lichtenberg, Mitte, Prenzlauer Berg, Tempelhof, Westend, Hellersdorf (1986-90), Hefenschieferwäsen (1987-90), Marzahn (1987-90)

Franciaország 1945 augusztusában foglalta el saját szektorát Berlin északnyugati részében, amelyet a brit körzetből szakítottak ki.

MEGSZÁLLÁSI ZÓNA	LAKOSSÁG SZÁMA	TERÜLET NAGYSÁGA	TARTOMÁNYOK
amerikai	16,7 millió	116 670 km ²	USA, Kanada, Mexikó, Közép- és Dél-Amerika
brit	22,7 millió	97 300 km ²	Brit Birodalom, India, Pakisztán, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland
francia	5,8 millió	39 000 km ²	Franciaország, Algéria, Marokkó, Tunézia, Indonézia, Vietnám
összesen	45,2 millió	252 970 km ²	

Szovjet megszállási övezet

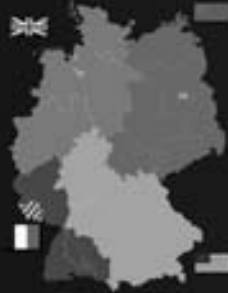
- Litvánia, Lettország, Észtország
- Polónia, Csehszlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária, Szlovákia, Ukrajna, Beloruszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán

A berlini blokád 1948 júniusától 11 hónapig tartott, a légihid viszont 14 hónapig állt fenn. Ez volt az első hidegháborús válság a második világháborút követően.

A két német állam megalakulása

- 1949. május 23. a Német Szövetségi Köztársaság megalakulása
- 1949. október 7. a Német Demokratikus Köztársaság létrejötte

Határzárás Berlinben

- 1961. augusztus 13.: lezárják a kelet-nyugati szektorhatárokat Berlinben
- hivatalos indoklás: az NSZK-ban „terrorista veszély”, Nyugat-Berlinben „ügynökközpontok” vannak, „emberkereskedelmet folytatnak”, „az NSZK háborút fog indítani”
- szektorhatár: 46 km, Nyugat-Berlin és az NDK között 114 km

NSZK	NDK
parlamentari demokrácia	kommunista diktatúra
többszártszisztéma	formális többszártszisztéma
NATO	Varsói Szerződés
kapitalizmus	államszocializmus
Európai Gazdasági Közösség	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
„gazdasági csoda”	gazdasági visszaesés
sikerős újjáépítés	sikertelen újjáépítés

Az NDK-ban formálisan többszártszisztéma létezett, de a hatalom és az irányítás minden tekintetben a Német Szocialista Egységpárt (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) kezében volt.

A határzárás előkészítése moszkvai jóváhagyás után titokban történt, csak a legfontosabb politikai vezetők tudtak a fal megépítésére vonatkozó döntésről. A hivatalos indoklás nem tükrözte a valóságot: az NDK-nak elsősorban a munkaerő tömeges kiáramlását kellett megakadályoznia, de ha folytatni akarta a vetélkedést az NSZK-val, akkor pusztán presztízs okokból is tennie kellett valamit a menekültáradat megállítására érdekében.

A menekültkérdés 1949 után

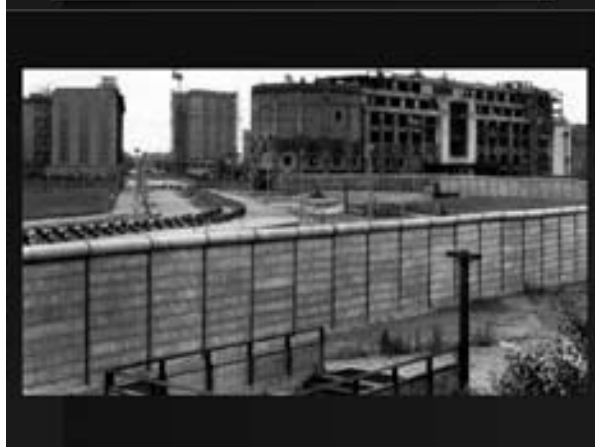
- 1949 és 1961 között legalább 2,7 millió keletnémet állampolgár menekült az NSZK-ba
- legalább 1,6 millió keletnémet állampolgár Berlinen keresztül menekült
- a 25 éven aluliak aránya megközelítőleg 50% volt

Nem véletlen, hogy a legtöbben Nyugat-Berlinen keresztül menekültek az NSZK-ba. A két városrész között ekkor még nem volt olyan szigorú határellenőrzés, mint a belnémet határnál. Az NDK-ból távozni szándékozóknak elegendő volt felülniük az S-Bahnra, és gond nélkül átutazhattak Kelet-Berlinből Nyugat-Berlinbe.

A berlini falnak négy generációja volt. A minél tökéletesebb határőrzeti rendszer kiépítésének szándéka miatt a fal fo-

lyamatos modernizációjára volt szükség. A berlini fal csak az 1970-es évekre nyerte el azt az állapotát, amely az 1989-es leomlásig megmaradt.

Menekültek és tüntetők

- 1989. május 7-e után minden hónap 7-én tüntetések
- 1989. szeptember 4-e után „hétfői tüntetések”
- menekültek: „Wir wollen raus” (utazási szabályok lazítása)
- tüntetők: „Wir bleiben hier” (radikális reformok)

Tüntetések és a reakciók

- 1989. június 8. Népi Kamara nyilatkozata Pekingről: „ellenforradalom leverése”
- 1989. augusztus 18. NSZEP nyilatkozata a prágai tavaszról: „helyes volt a vérbefojtás”
- a Stasinak mindig pontos információi vannak
- az Aktuelle Kamera adásait cenzúrázzák, a tüntetésekről többet tudósít a nyugatnémet média

A tüntetők száma 1989 októberében néhány tízezer főről hirtelen félmillióra nőtt, miután Lipcse mintájára más városokban is tüntetések törtek ki, és egyre gyakoribbak lettek a kelet-berlini politikai megmozdulások is.

Megkésett rendszerváltás

- Honecker beszéde 1989. január 19-én: „a berlini fal még 50-100 év múlva is állni fog”
- 1989. október 7.: az ország 40 éves fennállásának megünneplése
- a Sinatra-doktrína megfogalmazása (1989. július és október)

Gorbacsov 1989 júliusában, Gennagyij Geraszimov, a szovjet külügyminisztérium szóvivője pedig 1989 októberében jelentette be a Brezsnjev-doktrínát felváltó, Sinatráról elnevezett új külpolitikai irányelvet: „Frank Sinatrának volt egy nagyon népszerű dala, a »My Way«. Magyarország, Lengyelország és az összes többi ország úgy csinálja, ahogy akarja. Eldönthetik, hogy milyen utat választanak. Ez az ő ügyük. Mi ezt figyelemmel kísérjük, de nem avatkozunk be.”

Honecker felmentése

- 1989. október 18.: Honecker felmentése „egészségügyi okokra hivatkozva”
- ez az első jelentős változás az állampárton belül, de a személycsere természetesen nem oldja meg a problémákat
- 1989. november 7.: lemond a Willi Stoph vezette kormány
- az új vezető a párton belül fiatalnak számító Egon Krenz

1989-ben a Német Szocialista Egységpárt vezető testületeiben a tagok átlagéletkora meghaladta a nyugdíjkorhatárt (67 év). Ez azt mutatta, hogy ellentétben más térségbeli kommunista pártokkal még 1989-ben sem cserélődött ki a meghatározó grémiumok tagsága, ami a változások előfeltétele lett volna. A tüntetők csak rövid ideig üdvözölték Egon Krenz megválasztását, hamarosan már az ő távozását is követelték.

A tüntetések radikalizálódása

- 1989. november 4.: az első engedélyezett tüntetés az Alexanderplatzon, amelyen több százezer ember vesz részt
- követelik: Krenz azonnali távozását, szabad választások kiírását, a jogállamiság visszaállítását, szólás- és sajtószabadságot

Törvény az utazási szabadságról

- 1989. október 18.: Krenz a hivatalba lépésekor megígéri az új utazási törvény kidolgozását (a lakosság a tervezetet nov. 6-án elutasítja)
- 1989. november 9.: a KB elfogadja az új tervezetet, megküldik a minisztertanácsnak
- Günter Schabowski KB-titkár nem ismeri az új tervezetet, de neki kell 18 órától sajtótájékoztatót tartania

A rendeletet hivatalosan 1989. november 10-én kellett volna bejelenteni, ám a tájékoztatáspolitikáért felelős KB-titkár, Günter Schabowski ezt nem tudta. Még a szöveget sem ismerte, mert nem volt jelen, amikor a Politbüro tagjai jóváhagyták a tervezetet, sem akkor, amikor Egon Krenz felolvasta annak szövegét a KB plénuma előtt.

A rendelet valódi tartalma

- a magáncélú utazásokat továbbra is kérvényezni kellett volna
- csak azok kaphattak volna vízumot, akik útlevéllel rendelkeztek
- Schabowski viszont azt sugallta pontatlan válaszaival, hogy a keletnémet állampolgárok azonnal átutazhatnak az NSZK-ba és Nyugat-Berlinbe

Amikor a sajtótájékoztatón az újságírók a rendelet hatályba lépéséről kérdezték Schabowskit, akkor az előtte lévő szöveg alapján próbált választ adni a kérdésre, és pillanatnyi hezitálás után a „sofort” (azonnal) és „unverzüglich” (haladéktalanul) szavakkal válaszolt, ami nem felelt meg a jogszabályalkotók eredeti szándékának.

November 9-e a német történelemben

- 1918: két köztársaság kikiáltása
- 1923: müncheni sörpuccs
- 1938: „kristályéjszaka”
- 1989: a berlini fal leomlása
- a negatív történelmi konnotációk miatt nem lehet nemzeti ünnep (október 3.)

Már az újraegyesítés előtt megjelent egy törekvés, hogy a berlini fal megnyitására emlékezve november 9-e legyen az új német állam nemzeti ünnepnapja. Ezen a napon történt azonban Hitler első hatalomátvételi kísérlete (München, 1923) és a legnagyobb zsidóellenes pogrom is („kristályéjszaka”, 1938). November 9-ét ezért nem lehetett nemzeti ünnepnappá emelni, a választás a német egység napjára esett. Október 3-hoz viszont érzelmileg szinte semmi se kötötte a németeket, ezt a napot tulajdonképpen a politikai elit választotta.